

TEHNOKRATIZAM I SAMOUPRAVLJANJE

OSNOVNE TEZE

1. Tehnokratija i tehnokratizam, kao specifičan vid elitističke doktrine, predstavlja takvo shvatanje prema kome odlučivanje o ekonomskim, a zatim o političkim i društvenim pitanjima treba prepustiti stručnjacima koji prvenstveno raspolažu znanjima tehničkog karaktera. Prema tehnokratskim teorijama ovi stručnjaci su, pored znanja, obdareni i posebnim sposobnostima organizovanja, upravljanja i rukovođenja. Sve to im omogućuje da na osnovu poznatih principa i dostignuća tehničkih i prirodnih nauka, s jedne strane, i na bazi centralizacije cjelokupnog privrednog i političkog života, s druge strane, najracionalnije i planski razmještaju materijalna, duhovna i društvena dobra tako da se postiže maksimalna efikasnost proizvodnje.

Ovako formulisana tehnokratska koncepcija, kao teorija koja perpetuira vladanje nad ljudima, suprotstavlja se duhu izvorne Marksove misli. Ona, pledirajući za vladavinu elite stručnjaka i eksperata, u stvari mistificira klasnu podjelu u društvu, a time i klasnu suštinu tehnokratskog elitizma. Nadalje, tehnokratski elitizam prenebregava moć, uticaj i ulogu radničke klase kao osnovne revolucionarne snage istorijskog preobražaja društva, dok istovremeno precjenjuje značaj tehnokratije kao samostalne sile. Tehnokratizam je neodrživ i ako se posmatra s ekonomskog aspekta jer, zagovarajući organizaciju ekonomskog života na principima totalnog planiranja, prenebregava pozitivne efekte tržišne privrede i robnonovčanih odnosa i potcjenjuje opasnost sveopšte birokratizacije društvenog života u uslovima tehnokratskog »racionalnog« društva. Savez komunista kao kreator i nosilac samoupravnog društvenog razvoja cjelokupnom svojom ideologijom i praktičnim djelovanjem suprotsta-

vlja se tehnokratskoj doktrini ne samo zbog njene nepotpunosti i jednostranosti, nego i zbog njenog cjelokupnog elitističkog ideološkog etosa koji se protivi teoriji i praksi samoupravljanja.

2. Tehnokratski model upravljanja privrednim i društvenim životom nije se nigdje danas ispoljio u svom čistom obliku. Međutim, u tom pogledu postoje veoma snažne tendencije koje su izraz društveno-ekonomskih odnosa u monopolističkom kapitalizmu i državnom socijalizmu.

Osnovna karakteristika velike korporacije, koja danas dominira industrijom razvijenih kapitalističkih zemalja, jeste modifikovana funkcija vlasnika. U principu vlasništvo se odvaja od organizacije i kontrole. Time se mijenja ne samo njegova priroda nego i društvena funkcija, jer ključne pozicije u upravljanju i rukovođenju cjelokupnim procesom rada prelaze na kompleksan tehno-menadžerski aparat, tzv. tehnostukturu. Tehnostuktura je dosta široka grupa sastavljena od stručnjaka različitih vrsta koji rade na bazi timskog rada i grupnog odlučivanja i predstavljaju osnovno pokretačko jezgro i nosioca ekonomske ekspanzije velike korporacije. Drugim riječima, oni nisu ništa drugo do specifičan vid organizovanog znanja (stručnog, rukovodećeg, organizatorskog), koje je u kontekstu datih odnosa stavljeno u službu krupnog kapitala. Identifikujući se u velikoj mjeri sa korporacijom i njenim ciljevima, pripadnici tehnostrukture uspjeh i interes korporacije smatraju svojim uspjehom i interesom, jer samo na taj način mogu da reprodukuju društveno-ekonomske i socijalne uslove svoje moći i društvenog statusa (prestiž, dohodak, uticaj, način života i sl.). U ovako izmijenjenim društveno-ekonomskim odnosima stvaraju se realni uslovi da se tehnostuktura osamostali u poseban društveni sloj koji svojim interesima podvrgava ne samo interese korporacije nego i cjelokupnog društva. To se naročito postiže čvrstim interesnim povezivanjem tehnostrukture s vrhovima političke i vojne birokratije. Na taj način u društvu se stvaraju novi oblici tehnokratskog elitizma udruženi s ostalim monopolima društvene i političke moći.

Osim toga, ovom tehnokratskom trendu pogoduje i okolnost što se stvara privid da je uspjeh naučno-tehnološke revolucije isključivo vezan za ovako koncipirane funkcije tehnostrukture, dok se ulozi ostalih činilaca u procesu rada, posebno radničkoj klasi, pridaje sekundaran značaj. Time se ideologizira i fetišizira funkcija ove grupe na štetu emancipacije radničke klase i svakog drugog radikalnijeg društvenog preobražaja.

Dakle, u cjelini posmatrano, tehnostuktura kao društvena grupa u suštinu je protivvrjednog karaktera. Na jednoj strani dolazi

do izražaja njena racionalna komponenta, koja se ogleda u vršenju različitih neophodnih funkcija rukovođenja, organizovanja i koordinacije u procesu moderne industrijske proizvodnje. S druge strane, kako je u postojećim društveno-ekonomskim, proizvodnim odnosima za ove funkcije vezana velika količina društvene moći, uvijek postoji latentna opasnost da se tehnostuktura izvrgne u silu iznad društva i pretvori u tehnokratiju. Takvi društveni procesi, posebno u posljednje dvije-tri decenije, naročito snažno dolaze do izražaja.

3. Tehnokratske tendencije imanentne su i sistemu državnog socijalizma. One izviru iz karaktera državnosvojinskog proizvodnog odnosa koji zadržava postojeću hijerarhiju funkcija u organizaciji rada sa svim njenim postojećim birokratskim manifestacijama.

Na nivou preduzeća, uz nebitne modifikacije, postoji koncentracija rukovodeće, upravne i stručne moći u rukama fabričke uprave. Ona se, shodno principima etatističko-centralističkog upravljanja i rukovođenja, ponaša prema normama sveobuhvatnog planiranja i usko je povezana s državno-administrativnim i partijskim aparatom, tako da u stvari predstavlja transmisiju između centralne administracije i neposredne materijalne proizvodnje. U ovoj specifičnoj simbiozi ekonomije i politike moć tehnostrukture vezana je za političku moć, koja je svakako primarna.

Upravo zbog ove bliske veze određena tehnokratska rješenja nisu strana ovakvom sistemu, a brojne tehnokratske tendencije pojavljuju se i na globalnom društvenom planu. U posljednje vrijeme one se naročito ispoljavaju u više puta istaknutom uvjerenju da je cjelokupnim ekonomskim i političkim životom, u svim njegovim osobenostima, moguće rukovoditi iz jednog centra, tj. da se sve može podrediti racionalnim tehnicističkim šemama i totalnom planu. O tome svjedoči i neuspjeh reformističkih ideja o liberalizaciji ekonomskog života, a i prevladavanje tehnokratsko-matematičkih koncepcija o organizaciji cjelokupne privrede. Ovo drugo shvatanje svakako ne ugrožava egzistenciju postojećih monopola i zbog toga, u sadašnjim uslovima, ima veću šansu da bude podržano od politike.

4. Tehnokratske tendencije u postojećim društveno-ekonomskim sistemima Zapada i Istoka, bez obzira na ogroman razvoj tehnike i tehnologije, produbljuju čovjekovu otuđenost, pogoduju procesu formiranja tzv. čovjeka organizacije i rađaju nove, veoma rafinirane oblike manipulisanja ljudima i dehumanizacije ukupne ljudske egzistencije radi očuvanja privilegija određenih tehničkih, birokratskih i političkih struktura.

5. U samoupravnom socijalističkom društvu, u sadašnjoj etapi njegovog razvoja, još uvijek postoje brojne protivrječnosti, koje izviru iz karaktera robne proizvodnje i tržišnih odnosa, a i iz činjenice da nisu prevladani mnogi aspekti društvene i tehničke podjele rada. U kontekstu datih odnosa neosporno postoji potreba za funkcijama rukovođenja, organizacije i koordinacije društvenog rada i za stručnim licima koja će te funkcije obavljati. Drugim riječima, ove funkcije inherentne su procesu rada sve dok rad u materijalnoj proizvodnji objektivno predstavlja »carstvo nužnosti«, sve dok ne budu prevladane vijekovne protivrječnosti podjele rada epohe klasnih društava. Međutim, što je veoma važno uočiti, pomenuti funkcije, koje inače spadaju u domen rada tehnostrukture ili tehno-ekonomske strukture, imaju svoju društvenu i političku dimenziju koja se mijenja zavisno od karaktera proizvodnih odnosa. Upravo temeljni društveno-ekonomski, proizvodni, odnosi, principijelno posmatrano, ove funkcije kao i njihove nosioce mogu da postave u položaj gospodara, tj. novog monopola moći i samostalne sile iznad radničke klase i društva u cjelini (kao što je slučaj sa monopolističkim kapitalizmom i državnim socijalizmom) — isto kao što ih mogu postaviti u ravnopravni položaj s ostalim učesnicima u procesu udruženog rada (neposredno samoupravljanje).

U tom smislu može se reći da tehnokratske i tehnobirokratske pojave nisu same po sebi karakteristika određenih funkcija, profesija ili obrazovnih struktura, nego su vezane za izvitoperavanje, iskrivljavanje tih funkcija u sklopu tehnobirokratskih odnosa i prilika koji postoje uporedo sa samoupravnim društvenim odnosima, ometajući njihov razvoj i žilavo se opirući generalnoj liniji Saveza komunista. Ako se ima u vidu ova razlika onda je jasno da borba protiv tehnokratizma nije usmjerena protiv tehničke inteligencije kao takve (što bi svakako bilo apsurdno), nego protiv društvenih uslova u kojima egzistira tehnokratska i birokratska moć.

6. U specifičnim okolnostima našeg društva tehnokratizam se ispoljava manje kao vlast stručnjaka i eksperata kako smo je na početku definisali, a više kao poseban tehnobirokratski (tehnokratski) odnos. On je uslovljen mnoštvom složenih uzroka i ima više pojava oblika na nivou globalnog društva i u radnim organizacijama. Pomenućemo neke najizrazitije.

a) Tehnobirokratizam i tehnokratizam na prvom mjestu imaju snažno uporište u društvenim odnosima koji omogućuju otuđivanje viška rada od radnih organizacija i neposrednih proizvođača koji

stvaraju dohodak. Kao realna posljedica takvih odnosa u društvu nastali su brojni centri otuđene ekonomske i političke moći u kojima su uske grupe i relativno mali broj ljudi raspolagali velikim materijalnim sredstvima. Na taj način se u znatnoj mjeri reprodukovalo birokratsko upravljanje proširenom reprodukcijom, a u raspodjeli je dolazilo do ogromnih disproporcija koje su, sa svoje strane, samo produbljivale društvene konflikte i nesporazume oko preraspodjele društvenog proizvoda. Osim toga, ovakvi centri tehnobirokratske moći uspostavljaju kontrolu nad čitavim nizom ekonomskih aktivnosti i obrazuju veoma žive veze između privrede i politike.

Iz ove sprege je poslednjih godina nastao svojevrstan spoj tehnokratizma i nacionalizma. Na širem društvenom planu on se najčešće ispoljavao u tendencijama ka zatvaranju tržišta u nacionalne i republičke granice i u nastojanju da se tobože zaokruži i izgradi »nacionalna« odnosno »republička« privreda. Ovakve tendencije ne samo da su ignorisale ekonomske zakonitosti i racionalnu podjelu rada u okvirima jugoslovenske zajednice, nego su izazvale i ogromne ekonomske štete forsirajući neopravdane investicije, tj. podizanje suvišnih kapaciteta i njihovo dupliranje kako bi se oni po svaku cijenu izgradili na »svojoj« teritoriji. Nosioci ovakvih partikularističkih težnji politički su poraženi na 21. sjednici Predsjedništva SKJ, ali se mora još mnogo organizovano raditi da se otklone sve loše posljedice ovakve prakse.

Posebno izrazito u nekim sredinama došlo je do povezivanja tehnokratizma sa liberalizmom. Korijeni ovog povezivanja leže u činjenici što je tehnobirokratski monopol težio sopstvenoj emancipaciji i afirmaciji, a to se logično moglo ostvariti samo pod dva uslova: prvo, ukoliko rukovodeća funkcija Saveza komunista oslabi i otupi klasni karakter organizacije SK; i drugo, usko povezano s prethodnim, ukoliko se u društvu stvori takva klima »slobode« i liberalizma u kojoj će, u odsustvu osnovnog političkog subjekta, biti relativno lako moguće obezbijediti monopolistički položaj uskih tehnobirokratskih i tehnokratskih struktura i tako i na politički način zaštititi njihove materijalne interese.

Tako je na nivou globalnog društva, u specifičnim prilikama posljednjih nekoliko godina, došlo do svojevrstnog paralelizma u političkom usponu tehnokratizma, tehnobirokratizma, nacionalizma i liberalizma. Sve te pojave, dakle, mada na prvi pogled može izgledati da nemaju ništa zajedničko, u suštini su povezane, a usmjerene su u prvom redu protiv samoupravljanja i ka degradaciji Saveza komunista na sekundarnog društvenog činioca ili, pak, na njegovo pretvaranje u oruđe sopstvene politike i političke igre.

b) Korijeni tehnobirokratskih i tehnokratskih odnosa na nivou radne organizacije potiču takođe i iz još uvijek neravnomjerne raspodjele društvene moći i uticaja u našim radnim organizacijama. Na ovo su upozorila sva do sada izvedena sociološka istraživanja ove problematike. Naime, društvena moć između različitih socio-ekonomskih i socio-profesionalnih grupa u radnim organizacijama neravnomjerno je raspoređena, tj. ona je oligarhijskog ili autoritativnog tipa. To je takva raspodjela moći u organizaciji kod koje najviše hijerarhijske grupe imaju i najviše moći odnosno uticaja. Drugim riječima, najviše društvene moći nalazi se u rukama direktora i viših rukovodilaca u širem smislu, uticaj stručnjaka je nešto veći od osrednjeg, a uticaj radnika je najslabiji, mada i tu postoje gradacije: uticaj visokokvalifikovanih i kvalifikovanih radnika je veći od uticaja polukvalifikovanih i nekvalifikovanih. U svakom slučaju, kako se iz brojnih podataka može vidjeti, stvarna distribucija moći se znatno razlikuje od željene. Očigledno da je uz položaj rukovodilaca i nekih stručnjaka vezana relativno velika količina društvene moći zbog toga što taj položaj još uvijek ima strateški značaj za funkcionisanje radne organizacije kao sistema aktivnosti. Prema tome, zakonitosti podjele rada i njihove manifestacije djeluju i u samoupravnom socijalizmu na sadašnjoj etapi njegovog razvoja. U tom smislu, kako praksa spontano pokazuje, funkcije rukovođenja, koordinacije i druge stručne funkcije imaju svoj osnov postojanja, koji je objektivne prirode i koji se neposredno reflektuje na strukturu društvene moći u radnim organizacijama. To sve opet ukazuje na protivrječan karakter ovih funkcija: s jedne strane, na njihovu funkcionalnu neophodnost u sadašnjem trenutku, ali s druge strane, i na mogućnost da se te funkcije pretvore u izvor privilegija i uzurpaciju samoupravnih prava, tj. u sredstvo dominacije i vlasti nad radnicima i samom društvenom reprodukcijom. U ovom drugom slučaju, dakle, javljaju se različiti oblici tehnokratskih i tehnobirokratskih tendencija. Radi se o tome da se stvore takvi društveni i proizvodni odnosi kako bi se ove tendencije onemogućile već u društvenoj bazi. Na to ćemo se vratiti nešto kasnije.

7. Pojavni oblici tehnobirokratskih odnosa u radnim organizacijama po svom karakteru su različiti. No, svima im je zajedničko da u osnovi znače više ili manje suprotstavljanje samoupravnom kursu i politici Saveza komunista.

Jedan od najznačajnijih vidova tehnobirokratskih odnosa ispoljava se u obliku neformalnog grupisanja pojedinih rukovodećih kadrova u radnim organizacijama. Ove neformalne grupe ili klike predstavljaju nove centre moći u socijalnoj organizaciji radne orga-

nizacije koji imaju monopolistički položaj u cjelokupnom sistemu odlučivanja i u sistemu raspodjele, te su na osnovu toga u stanju da iz dohotka radne organizacije sebi prigrabe mnogo više materijalnih sredstava nego što njihov rad stvarno vrijedi. To je uostalom u prirodi svakog birokratskog odnosa koji uvijek favorizuje partikularističke interese pojedinih struktura koje imaju povlašćeni položaj u odnosu na radničku klasu. Klikaškoj aktivnosti pogodovala je i faktička neodgovornost rukovodećih kadrova, koja je predstavljala široko socijalno polje za samovolju, nesamoupravno i nezakonito djelovanje tehnobirokratizma. Ovakvoj situaciji doprinosila je i nedovoljna moć radnika da se ovim pojavama suprotstave, pa makar i znali za njih.

Osnovni oblici djelovanja tehnobirokratije u radnim organizacijama, prema empirijskim podacima, bili su slijedeći: u oblasti normativne djelatnosti tehnobirokratske grupe često spretno izigravaju statute, zadovoljava se forma samoupravnog odlučivanja, a istovremeno se neformalnoj grupi stvarao prostor za slobodno djelovanje; slijedeći oblik je savez nestručnih i stručno neprikladnih klika koji se formirao u nekim radnim organizacijama, gdje imamo »tehnokratiju« u izvrnutom smislu — kao negativnu selekciju kadrova, a način njihovog rukovođenja znači reprodukciju primitivizma u cjelokupnom privrednom životu; a poseban vid špekulisanja u izvjesnom broju slučajeva, od kojih su neki poprimili karakter društvenih skandala, bilo je povezivanje tehnobirokratije sa privatnicima, privatnim preduzetnicima i firmama u inostranstvu od kojih je većina bila veoma sumnjivog porijekla i loše poslovne reputacije; uz prethodno pomenute negativne vidove djelovanja tehnobirokratije ide nebriga za radnike, posebno nebriga za njihov socijalni položaj i uslove rada.

d) Tehnokratizam i tehnobirokratizam šire se i izvan radne organizacije. Osnovni pojavni oblik ovog procesa jeste udruživanje rukovodećeg vrha nekih radnih organizacija sa pojedinim funkcionerima i društveno-političkim zajednicama, najčešće opštinskim skupštinama. Na ovaj način stvara se novi »socijalni kvalitet«, koji u sebi nosi značajne karakteristike elitizma. Obrazuju se male, lokalne elite koje su veoma moćne u krugu svog uticaja. U ovakvoj sprezi, usko povezani s određenim »subjektivnim« snagama, tehnobirokrati u privrednim organizacijama u svakodnevnom toku stvari dobijaju tobože političku podršku za svoje postupke, koja se zatim pretvara u moralni pritisak prema svim onima koji im se stvarno suprotstavljaju ili potencijalno mogu to da učine. Time se na još jedan način reprodukuju odnosi vladavine nad ljudima i manipulisanja radnicima i građanima.

Služeći se ovako stečenim političkim autoritetom, rukovodeća klika sebe može lako da predstavi kao reprezentanta opštih interesa. Time ona nalazi univerzalnu formulu za prikrivanje partikularističkih grupnih interesa, dakle, onih tačaka na kojima je najosjetljivija. Stičući tako privid legaliteta za svoje klikaške akcije, tehnobirokratija mistificira sve društvene odnose oko sebe, a svaku eventualnu kritiku ili napad upućen na njen račun odbaciju služeći se oprobanom dogmatskom parolom da se time napada autoritet i odluke političkih organa i organizacija. Time se samoupravna praksa svodi na običan ritual, a međuljudske odnose prožima hijerarhija lažnih arutoriteta, poltronstvo, konformizam i racionalnost.

Naravno, ovako ustanovljena birokratska elita funkcioniše na bazi reciprociteta: ljudi iz privrede podržavaju grupu ljudi iz politike isto onako kako grupa iz politike podržava njih. Tako se stvara kompleks uzajamnih odnosa iz kojih obično nastaju poznati »slučajevi« različitih sukoba u lokalnom rukovodstvu koji se tako često mogu sresti u dnevnoj štampi (liderstvo). Amoralnost djelovanja ovakvih klika upravo je srazmjera njihovoj moći. Ma kako da je teško istraživati oblike i konsekvence ovakvih veza i klikaškog djelovanja zbog njihovog neformalnog karaktera, sve dok se oni jasnije empirijski ne osvijetle, neće biti dobro poznato naličje prakse pojedinih rukovodećih organa u privredi i politici, a ni dimenzije anomalija i prekršaja koje su se tom prilikom ispoljavale i pravile.

Svakako treba imati u vidu da je u sistemu postojećih odnosa veza između rukovodilaca u privredi i rukovodilaca društveno-političkih zajednica i organizacija često objektivno nužna i funkcionalna. To je osobito slučaj kada se zajedničkim i na samoupravnim principima putem saradnje traže optimalna rješenja u datoj situaciji. Međutim, ova se veza izvitoperava u tehnokratiju i tehnobirokratiju u onom slučaju kada ona postaje oruđe za realizaciju i odbranu klikaških interesa.

7. Ideološki ekvivalenat tehnokratskih tendencija predstavljaju različiti oblici tehnokratske ideologije. Ona se javlja kao izraz nastojanja da pojedine tehnokratske i tehnobirokratske monopolističke grupe zadrže svoje dosadašnje pozicije i da se u sferi društvene svijesti onemogući prodor samoupravne ideologije. Po svojim izvorima tehnokratska ideologija je heterogena, ali je jedinstvena u tome da samoupravljanje nije u stanju da realizuje mnoge zadatke koje je pred sebe postavilo.

Skala tehnokratskih stavova veoma je široka. U svojoj suštini operiše se sa nekoliko argumenata koji imaju priliv tačnosti. Tako se javlja teza da samoupravljanje ne odgovara visokoautomatizovanoj

i mehanizovanoj proizvodnji, nego samo zanatskom radu i nižim stepenima mehanizacije. Zato vlast nad proizvodnim procesom treba prepustiti stručnjacima, specijalizovanim i kompetentnim za sva pitanja proizvodnje i rukovođenja. Zatim, da radničko samoupravljanje narušava neophodnu radnu disciplinu i bezuslovan autoritet rukovodilaca i stručnjaka koji su jedino sposobni da obezbijede striktno poštovanje tehničko-tehnoloških standarda, organizacionih pravila i drugih precizno normiranih dužnosti neophodnih za funkcionisanje složenih tehničko-tehnoloških sistema. Slična ovom stavu je i teza da je neophodna samostalnost stručnih organa u odlučivanju ne samo o materijalnim procesima nego i o društvenim odnosima. Time bi se uveo red u društvene odnose umjesto arbitrarnosti i kompromisa svojstvenih organima samoupravljanja.

Na sličnim pozicijama nalaze se i zastupnici ideja o »čvrstoj ruci« centralističkog upravljanja, koji nisu svijesni okolnosti da je dijalektika socijalističkog razvoja i realizacija samoupravnih odnosa već odavno preovladala njihove, u osnovi staljinističke pozicije. Osim toga, zagovornici »efikasne« autokratske organizacije u kojoj se zna »red«, tj. ko treba da radi, a ko da naređuje, gube iz vida činjenicu da su ti stari i »provjereni« društveni autoriteti češće autoritarni nego što su stvarno aurtoritativni.

8. Uzroci tehnokratizma i tehnobirokratizma su raznovrsni i veoma složeni. To znači da i akcija na savlađivanju ovakvih odnosa i pojava mora biti kompleksna i sveobuhvatna. Jedino će na taj način biti moguće onemogućiti tehnokratizam i tehnobirokratizam u njihovim osnovama i eliminisati temeljne društveno-ekonomske i političke pretpostavke konstituisanja ovog novog društvenog monopola. S tim u vezi u sadašnjem trenutku potrebno je istovremeno učiniti nekoliko stvari od velikog principijelnog značaja.

Prvo, sistematski onemogućiti otuđivanje viška rada od neposrednih proizvođača, tj. ostvariti samoupravnu integraciju udruženog rada i društvenog kapitala, što je svakako neposredni zadatak realizovanja radničkih amandmana i predstojeće ustavne promjene. Kako ističe drug Kardelj »... amandmani i teze za novi Ustav odredili su da celokupni dohodak društvenog rada — sem, naravno, onog njegovog dela koji se utroši na zajedničke potrebe društva i privrede i ne vraća se u dohodak osnovne organizacije — treba da se pretače ne u neke na monopolistički način upravljene fondove društvene akumulacije, već samo u dohodak osnovnih organizacija udruženog rada, i to... u određenoj srazmjeri s radnim doprinosom te organizacije zajedničkom rezultatu udruženog rada, uključujući i rezultate gospodarenja akumulacije...«. U sklopu ovih mjera, na nivou organiza-

cije i udruženog rada, potrebno je osujetiti one tendencije i shvaćanja koji su društvena sredstva počeli da smatraju za osamostaljenu svojinu preduzeća na kojoj je bio počeo da se konstituiše tehnokratski monopol. Opasnost od ovoga je bila tim veća što su osamostaljeni upravljački vrhovi pojedinih radnih organizacija i složenih integracionih cjelina bili faktički ekonomski i pravno neodgovorni za neuspjehe u procesu materijalne proizvodnje, tako da su posljedice lošeg poslovanja i privređivanja uvijek najteže pogađale radnike.

Drugo, u neposrednoj vezi s navedenim, neophodno je u svim organizacijama udruženog rada »analitički razgraditi sadašnji vrh preduzeća i organizovati pojedine funkcije u skladu s ustavnim amandmanima« (A. Roman). Drugim riječima, funkcionalni vrh preduzeća — koji je do sada u sebi koncentrisao stručno-rukovodeće funkcije, odlučivanja o materijalnim sredstvima i reprodukciji, te mnoštvo administrativno-upravnih poslova i izvršnih ovlašćenja, dakle, ogromnu količinu društvene moći — treba tako postaviti da on ima jedino funkciju organizovanog izvršavanja delegiranih poslova od osnovnih organizacija udruženog rada. Time se postiže to da »na nivou preduzeća nema izvornog dohotka, niti sredstava, niti ima izvornog samoupravljanja. Izvesne odluke se donose u osnovnim organizacijama, a na nivou preduzeća se ostvaruju međusobne obligacije i organizuje njihovo ostvarivanje« (A. Roman). Prema tome, u suštini se radi o mijenjanju društvoekonomskih odnosa u pravcu afirmacije i dogradnje neposrednog samoupravljanja i prevazilaženja uslova koji su objektivno omogućavali osamostaljivanje funkcija rukovođenja i upravljanja. U kontekstu ovih promjena mijenjaće se i konkretno ponašanje samih ljudi, među njima onih koji obavljaju stručno-rukovodeće funkcije, od kojih su neki, u specifičnim okolnostima prethodnog perioda doprinosili nesamoupravnoj praksi. S ovim je svakako povezano izgrađivanje efikasnog sistema individualne odgovornosti i unutrašnje kontrole u organizacijama udruženog rada.

Treće, u ovim procesima uloga Saveza komunista, kao njihovog inicijatora, biće od prvorazredne važnosti i u predstojećem periodu. Prema svim analizama i zaključcima neophodno je prestrukturirati Savez komunista u korist radničke klase i ojačati njegovu klasnu osnovu i cjelokupnu klasnu orijentaciju. Osim toga, potrebno je Savezu komunista vratiti određene funkcije i ojačati princip demokratskog centralizma, te, uz ispunjenje prethodnih uslova, učvrstiti autoritet partijskih organizacija u osnovnim organizacijama udruženog rada.

Četvrto, u funkciji dizanja moći radničke klase stoji i formiranje aktiva neposrednih proizvođača. Njihovo društveno afirmisanje tek predstoji, ali, načelno govoreći, jedan od aspekata njihovog

djelovanja i uticaja mora se odraziti i na eliminisanje pomenutih oblika tehnokratskih monopola i na efikasniju zaštitu interesa radničke klase nasuprot interesima određenih privilegovanih društvenih slojeva.

Peto, posebno u borbi protiv monopolističkih odnosa u organizacijama udruženog rada, veoma važnu ulogu mora da odigra i Sindikat. U sadašnjem trenutku Sindikat se mora intenzivno zalagati za konkretne interese radnika i to na svim mjestima gdje se odlučuje, naročito kad se radi o ekonomskim i političkim pitanjima vezanim za probleme udruženog rada. Kao poseban zadatak postavlja se aktiviranje sindikalnih organizacija u osnovnim organizacijama udruženog rada.

Šesto, potrebno je dosljedno njegovati marksističku humanističku orijentaciju u cjelokupnom sistemu obrazovanja. To je, takođe, važan idejni elemenat, koji bitno doprinosi izgrađivanju samoupravne svijesti svakog pojedinca i odražava se na njegovo konkretno ponašanje. Između ostalog, i na ovaj način se podsijecaju korijeni tehnokratizma i preovladavaju ideologije menadžerstva i otuđenost čovjeka, organizacije. Propusti u ovoj oblasti lako se prave, ali se teško ispravljaju i nadoknađuju.

*

Ovo bi bili neki od osnovnih problema u vezi sa ispoljavanjem tehnokratskih i tehnobirokratskih tendencija u samoupravnom društvu. Tim svakako njihova lista nije iscrpljena, što nije ni zadatak ovakvog saopštenja. Na kraju treba pomenuti još jednu činjenicu. Naime, tehnokratske i tehnobirokratske odnose vjerovatno neće biti tako lako i jednostavno preovladati, jer su oni izraz realnih društveno-ekonomskih i političkih situacija opterećenih brojnim protivriječnostima na sadašnjoj etapi našeg ukupnog društvenog razvoja. K tome, ideologija tehnokratizma, kao specifičan oblik etatističke doktrine, ima snažno uporište u tehnokratskim i birokratskim strukturama savremenog kapitalizma i etatističkog socijalizma. I to su okolnosti o kojima se mora voditi računa. Stoga se, kada je riječ o tehnokratizmu i tehnobirokratizmu, mora voditi odlučna borba i unutar Saveza komunista i u društvu u cjelini. Prema tome, realno je očekivati da ćemo se u narednom periodu veoma oštro sukobljavati s ovim fenomenima koji imaju veoma široku osnovu i koji će pružati veliki otpor. Očigledno je da je jedina mogućnost za sprečavanje djelovanja tehnokratije i tehnobirokratije efikasno podizanje moći i uticaja radničke klase uz rukovodeću ulogu i vođstvo Saveza komunista.